

24 Μαΐου 2022

Άνευθουοπέυθουνοι (Πλωρίτης Μάριος)

Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός / Κοινωνιολογικά (κοινωνική πρόνοια & οικογενειακά θέματα)

Ἡ εὐθύνη - ὡς χρέος καὶ ὡς ἄλλοθι

Μία ἀπ' τὶς ἀμέτρητες ἀποδείξεις πὼς εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν «πρὸ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν» καὶ βάλτε Ἑλλήνων, εἶναι καὶ ἡ χρήση ὀρισμένων -πάμπολλων- λέξεων. Ἀπόδειξη τῆς βασικῆς ὁμοιότητάς μας μ' ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ τῆς ριζικῆς διαφορᾶς μας ἀπὸ ἐκείνους.

Παράδειγμα, ή λέξη «εύθύνη». Τόσο τρέχουσα σ' αυτούς και σ' έμάς - αλλά και τόσο άλλα «σημαίνουσα» σ' έμάς και σ' αυτούς.

Στους αρχαίους, «εύθύνη» σήμαινε, πρώτα, «διόρθωση, τιμωρία, κολασμός» για κάποιο άδίκημα, κι έπειτα, «λογοδοσία». Ειδικά, στην Άθήνα, λογοδοσία τών αρχόντων που είχαν διαχειρισθεί δημόσια χρήματα (ό σοφός και πολύτιμος φίλος Μανόλης Ανδρόνικος έγραψε σχετικά, τις προάλλες, στο Βήμα[1]).

Σημαντικότερη, όμως, από την οικονομική, άστική ή ποινική εύθύνη, ήταν (και είναι) ή πολιτική εύθύνη του κάθε πολίτη άπέναντι στην πόλη-κράτος και στο κοινωνικό σύνολο. Εύθύνη άρνητική -να μην κάνει τίποτα βλαβερό για την πόλη και για τους άλλους-, εύθύνη θετική - να κάνει ό,τι μπορεί για κείνους και για κείνην. Στον Άθηναίο πολίτη, κυρίαρχη ήταν ή συναίσθηση πώς, πάνω άπ' όλα, άποτελοΰσε μέρος ένός όλου, υπεύθυνος για τó όλον, που ήταν κι αυτό υπεύθυνο άπέναντί του (μία και τó όλον, ή πόλη, ήταν δημιούργημά του, κι αυτός δικό της), υπόχρεος να νοιάζεται για τά συμφέροντα του όλου πιό πολú παρά για τά δικά του πού, παράλληλα, συνιστοΰσαν καίρια μέριμνα του όλου.

Χαρακτηριστικά, στην Έκκλησία του Δήμου, ή πρόσκληση του κήρυκα ήταν όχι άπλώς «Τις άγορεύειν βούλεται;», αλλά - όπως λέει ό Εύριπίδης:

«Τις θέλει πόλει / χρηστόν τί βούλενμ' ές μέσον φέρειν έχων;» («Ποιός για την πόλη ώφέλιμη έχει γνώμη / και θέλει να τή φέρει έδω στη μέση;»). Και δίκαια ό ποιητής ονομάζει την πρόσκληση αυτή «γνώρισμα έλευθερίας» («τουλεύθερον»[2]).

Κι αυτό δὲν ἦταν λόγος μόνο καὶ τύπος. Ἡ πρόταξη, τὸ πρὸ-βάδισμα τοῦ δημόσιου συμφέροντος ἀποτελοῦσε ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατικῆς πολιτείας. Καὶ συνακόλουθη, ἡ εὐθύνη τῶν πολιτῶν γιὰ τὴν πόλη τους καὶ τῆς πόλης γιὰ κάθε πολίτη. Ἀκατάπαυστα, νομοθέτες, στοχαστές, ποιητὲς ἐκφράζουν τὴν ἀρχὴ αὐτὴ – ὅπως λ.χ. ὁ Περικλῆς στὸν Επιτάφιο, ἢ ὁ Δημοκριτος:

«Οἱ δημόσιες ὑποθέσεις πρέπει νὰ θεωροῦνται σπουδαιότερες ἀπ’ ὅλα, γιὰ νὰ πορεύεται τὸ κράτος καλά. Καὶ οὔτε νὰ ἔχει κανεὶς παράλογες φιλοδοξίες, οὔτε νὰ συγκεντρώνει μεγάλη δύναμη εἰς βάρος τὸν κοινοῦ συμφέροντος. Γιατί, ὅταν ἡ πόλη κυβερνιέται καλὰ καὶ προοδεύει, αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη εὐτυχία, πού μέσα του περικλείονται τὰ πάντα: ὅταν σώζεται αὐτό, ὅλα σώζονται, κι ὅταν αὐτὸ καταστρέφεται, καταστρέφονται ὅλα» («Πόλις γὰρ ἐν ἀγομένη μεγίστη ὀρθωσίς ἐστι, καὶ ἐν τούτῳ πάντα ἔνι, καὶ τοῦτον σωζόμενον πάντα σώζεται, καὶ τοῦτον διαφθειρομένον τὰ πάντα διαφθείρεται»[3]).

Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, θὰ ἐπιλέξει ὁ Ἀριστοτέλης:

«Εἶναι φυσικὸ ἡ πόλη νὰ προηγεῖται τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ καθενὸς ἀπὸ μας. Ἄν ἐκμηδενισθεῖ δηλαδὴ ὁλόκληρο τὸ σῶμα, δὲν θὰ ὑπάρχει οὔτε πόδι, οὔτε χεῖρ» («Καὶ πρότερον δὴ τῆ φύσει πόλις ἢ οἰκία καὶ ἕκαστος ἡμῶν ἐστὶν ἀναιρουμένον γὰρ τὸν ὅλον, οὐκ ἔσται πούς ὃν δὲ χεῖρ»[4]).

Γι’ αὐτὸ καὶ λογαριαζόταν «ἄχρηστος»-«ἀχρεῖος», κατὰ τὸν γνωστὸ ἀφορισμὸ τοῦ Θουκυδίδη[5]- ὅποιος δὲν ἔπαιρνε μέρος στὰ κοινὰ. Ὅχι ὅποιος δὲν «πολιτευόταν», ὅπως λέμε σήμερα, ἀλλὰ ὅποιος δὲν μετεῖχε ἐνεργὰ σὲ ὅλες τὶς λειτουργίες τῆς πολιτείας, σὰν ἄρχων ἢ καὶ ἀρχόμενος.

Τὴν ἰδίαν αὐτὴ λέξη «εὐθύνη» μηρυκάζουμε ἀδιάκοπα καὶ σήμερα. Ἀλλὰ μὲ ὄσην ὑπευθυνότητα τὴν χρησιμοποιοῦσαν οἱ «προπάτορές» μας, μὲ τόσην ἀνευθυνότητα τὴ μεταχειριζόμαστε οἱ «ἐπίγονοι».

Καὶ μὲ δύο τρόπους καὶ στόχους:

Ἀπ’ τὴ μία, διαλαλοῦμε οἱ πάντες γιὰ τὰ πάντα πῶς «ἔχουμε πλήρη ἐπίγνωση τῶν εὐθυνῶν μας», πῶς μιλάμε καὶ ἐνεργοῦμε «μὲ βαθὺ αἶσθημα εὐθύνης» (α, αὐτὴ ἢ «πληρότητα» καὶ τὸ «βάθος»!). Καὶ στὴν πράξη, ἐννοοῦμε -καὶ τὸ ἐννοοῦν ὅλοι- πῶς λαλοῦμε ἢ χειριζόμαστε τὰ κοινὰ μὲ ἄκραν ἐλαφρότητα καὶ ρηχότητα, καὶ μὲ κύρια ἂν ὄχι μοναδικὴ φροντίδα μας τὸ ἀτομικὸ ἢ καὶ τὸ κομματικὸ διάφορο.

Ἀπ’ τὴν ἄλλη, ἀρπαζόμαστε κι ἀρπάζουμε αὐτὴ τὴ λέξη, γιὰ νὰ φορτώσουμε ὅλες τὶς εὐθύνες σ’ ὅλους τους ἄλλους, ἐκτὸς ἀπὸ ἐμᾶς. Τούτη, μάλιστα, ἢ «τεχνικὴ»

ἔχει γίνει ἓνα εἶδος ἐθνικοῦ ἀθλήματος:

Κανένας -καὶ ἀκόμα λιγότερο, ὁ ὑπογραφῶν- δὲν ἀρνιέται καὶ δὲν ξεχνᾷ τὶς ξενοκρατίες, ξενοδουλεῖες καὶ τὶς ἄλλες δουλεῖες ὅλες, ποὺ γνώρισε καὶ γνωρίζει αὐτὸς ὁ τόπος. Ἀλλὰ ἐμεῖς, ἀντὶ νὰ τὶς ἀποτινάξουμε, βρήκαμε σ' αὐτὲς τὸ βολικότερο ἄλλοθι γιὰ τὶς εὐθύνες μας, τὶς ἀπραξίες μας καὶ τὶς κακοπραξίες μας.

Γιὰ τὶς διχόνοιές μας καὶ τοὺς ἀλληλοσπαραγμούς, εὐθύνονται μόνο οἱ ξένοι, ποὺ μᾶς διχάζουν γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τοὺς ἀγῶνες μας, τοῦ 1821, τοῦ 1915, τοῦ 1945 κ.λπ. - ὄχι καὶ ἐμεῖς, ποὺ προσφερόμαστε, ἀστόχαστα ὄργανα, στὶς ἐπιβουλές τους. Γιὰ τὴ θρονοκρατία καὶ αὐλοκρατία τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα, εὐθύνονται μονάχα οἱ ξενόφερτοι μονάρχες - ὄχι καὶ οἱ πολιτικοί, ποὺ γίνονταν «ἐργαλεῖα» τους, μὲ τὸ ἀζημίωτο. Γιὰ τὴν κομματοκρατία καὶ ρουσφετοκρατία, εὐθύνονται μόνοι οἱ πολιτικοὶ καὶ κομματάρχοντες - ὄχι καὶ οἱ πολίτες ποὺ ρουσφετοζητοῦν καὶ ψηφοπαζαρεύουν μανιακὰ κι ἀκαταπόνητα. Γιὰ τὴν παράλυση καὶ τὴν παραλυσία τῆς δημόσιας διοίκησης εὐθύνεται μόνο τὸ κράτος, οἱ νόμοι, οἱ κυβερνήσεις - ὄχι καὶ οἱ ὑπάλληλοι, ποὺ ὄνειρεύονται νὰ γίνουν γραναζία τῆς κρατικῆς μηχανῆς γιὰ νὰ ἀδρανοῦν, ἂν ὄχι καὶ γιὰ νὰ λαδῶνονται, καὶ νὰ τὴν ἀκίνητοποιοῦν ὁλότελα. Γιὰ τὴν περιφρόνηση τῶν νόμων, εὐθύνονται μόνο οἱ πολίτες ποὺ τοὺς ἀψηφοῦν ἀνέμελα - ὄχι καὶ οἱ κυβερνητικοὶ νομοφύλακες, ποὺ τοὺς παραβιάζουν πρῶτοι ἀσύστολα καὶ τοὺς ἀνοίγουν μύρια πορτοπαράθυρα, νὰ τὰ περνᾶνε τὰ «ἡμέτερα» κομματοπαράσιτα. Γιὰ τὴν «ἄθλια κατάσταση» τοῦ περιβάλλοντος, τῆς ὑγείας, τῆς παιδείας κ.λπ., εὐθύνονται μόνο οἱ κρατικοὶ καὶ ἄλλοι φορεῖς - ὄχι καὶ ἐμεῖς ὅλοι, ποὺ μολύνουμε τὰ πάντα, ἀπαιτοῦμε τὰ πάντα, ἀπεργοῦμε πάντα, κοροϊδεύουμε τοὺς πάντες καὶ αὐτοκοροϊδεύομαστε. Καὶ φυσικὰ καὶ γενικὰ, γιὰ τὸν πολιτικό, οἰκονομικό, κοινωνικό, ἠθικὸ εὐτελισμὸ τοῦ τόπου φταῖνε μονάχα οἱ ἄλλοι - οἱ κυβερνῶντες, κατὰ τοὺς μὴ κυβερνῶντες, οἱ ἄλλοτε κυβερνήσαντες κατὰ τοὺς κυβερνῶντες τώρα, κι ἐτοῦτοι κι ἐκεῖνοι κατὰ τοὺς μὴ προσδοκῶντες νὰ κυβερνήσουν...

Ἔτσι, κατὰ τὸ νεοελληνικὸ ἰδίωμα, «ὄλοι εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ ὅλα τὰ κακὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς κακοὺς, καὶ μόνο ἐμεῖς εἴμαστε ἀνεύθυνοι». Σίγουρα, ἀκούγοντας πῶς «ὁ λαὸς εἶναι κυρίαρχος, ἄρχων πάνω ἀπ' ὅλους», πιστέψαμε πῶς πρέπει νὰ εἴμαστε «ἀνεύθυνοι» ὅπως ὁ συνταγματικὸς ἀνώτατος ἄρχων. Συνακόλουθα, πάντα φταίει κάποιος ἄλλος -ντόπιος ἢ ξένος-, ποὺ κι αὐτὸς διατείνεται πῶς φταῖνε ὄλοι οἱ ἄλλοι - κι ἔτσι, τελικὰ, δὲν φταίει κανένας γιὰ τίποτα. Κι εἶναι, βέβαια, ὁλότελα περιττὸ νὰ μᾶς θυμίσει κάποιος τὸν ἀπλό, σοφὸ, λόγο τοῦ Σόλωνα:

«Εὐθυναν ἐτέρους ἀξιῶν διδόναι, καὶ αὐτὸς ὑπεχε» («Ὅταν ἀξιῶνεις εὐθύνες ἀπ' τοὺς ἄλλους, πρέπει ν' ἀναδέχεσαι τὶς δικές σου»[6]).

Χάρη σ' αὐτὸ τὸν φαῦλο κύκλο ἀκατάσχετης εὐθυνολογίας καὶ ἀκαταλόγιστης εὐθυνοφοβίας, τίποτα δὲν διορθώνεται, τίποτα δὲν ἀνορθώνεται, τίποτα δὲν προχωρεῖ. Ἀνευθυνοῦπέυθνοι «ἄβουλοι καὶ μοιραῖοι», βλέπουμε ὅλο τὸν ἄλλο κόσμον νὰ καλπάζει, τὸν δικό μας κόσμον νὰ βουλιάζει – καὶ δὲν σαλεύουμε ποτέ, ἀφοῦ πάντα κάποιος ἄλλος εἶναι ὁ δράστης τῆς ἀδράνειάς μας.

Κι ὄχι μόνο: ἀπ' αὐτὴ τὴ μετάθεση εὐθυνῶν, προσπαθοῦμε ἀδίσταχτα ν' ἀποκομίσουμε κομματικὰ καὶ ἄλλα κέρδη. Παράδειγμα, πρόσφατο καὶ ἀποτρόπαιο, οἱ βανδαλισμοὶ στὸ Πολυτεχνεῖο καὶ ἡ πυρπόληση τῆς πρυτανείας του. Ὅλοι ρίχνουν τὶς εὐθύνες σὲ κάποιους ἄλλους: ἡ κυβέρνηση στηλιτεύει τὴν ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευση πὼς ὑποδαυλίζει τὶς ταραχὲς γιὰ ν' ἀποσταθεροποιήσει τὸ κράτος· ἡ ἀξιωματικὴ ἀντιπολίτευση καυτηριάζει τὴν κυβέρνηση πὼς ἀνέχεται τὶς καταλήψεις καὶ καταστροφές γιὰ νὰ φανατίσει τοὺς ὁπαδοὺς της κατὰ τῆς ἀντιπολίτευσης ἢ πὼς τὶς προκαλεῖ μὲ προβοκάτορές της· ἡ δικαιοσύνη ἐγκαλεῖ τὸν πρύτανη τοῦ Πολυτεχνείου γιὰ ὀλιγωρία καὶ ἀργοπορία· ὁ πρύτανης βάλλει κατὰ Ἀστυνομίας, Πυροσβεστικῆς, «ἀγανακτισμένων πολιτῶν» – καὶ μόνο οἱ πυρπολητὲς σωπαίνουν, γαυριοῦν καί, πιθανότατα, καταστρώνουν τὸ ἐπόμενο «auto da fe» τους. Καὶ κανένας δὲν τολμᾷ νὰ πάρει πρακτικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ μέτρα, ὥστε νὰ προλάβει καινούργιες καταστροφές μνημείων παιδείας καὶ πολιτισμικῶν θησαυρῶν. Ἐπειδὴ ὅλοι φοβοῦνται τὸ «πολιτικὸ κόστος» ἢ τὴν κατηγορία πὼς δροῦν «ἀντιδημοκρατικά».

Οἱ «πρόγονοί» μας -ποὺ ἀδιάκοπα τοὺς ἐπικαλοῦνται στοὺς δεκάρικους τους- θὰ θεωροῦσαν ἔσχατο «ἔγκλημα κατὰ τῆς δημοκρατίας» τὴν καταστροφὴ ὑλικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἀγαθῶν της δημοκρατίας (κτιρίων, καλλιτεχνημάτων, ἀρχείων κ.λπ.) καὶ θὰ ἐκήρυτταν «ἄτιμο» (θὰ τοῦ ἀφαιροῦσαν τὰ πολιτικά του δικαιώματα καὶ θὰ τὸν ἐξόριζαν, ἴσως), ὄχι μόνο ὅποιον θὰ τὰ ἀφάνιζε, ἀλλὰ καὶ ὅποιον «ἀρμόδιο» θ' ἀμελοῦσε τὴ φύλαξή τους.

Ἀλλὰ ἐμεῖς φτάσαμε νὰ θεωροῦμε δημοκρατία τὸ ψάρεμα ψήφων γιὰ τὴ δική μας ἐγκρατία καὶ δραχμοκρατία. Καί, ὕστερα, κλαιγόμαστε κι ἀπὸ πάνω. Ὅμως,

«αὐτοὶ ποὺ πέφτουν / σὲ συμφορὲς ποὺ μόνοι / τὶς θέλησαν, αὐτοὺς δὲν εἶναι δίκιο / νὰ συγχωρᾷ κανεὶς ἢ νὰ λυπᾶται» («Ὅσοι δ' ἐκουσίοισιν ἔγκεινται βλάβαις / ... τούτοις οὔτε συγγνώμην ἔχειν / δίκαιόν ἐστι οὐτ' ἐπικτοίρειν τινὰ»[7]).

Γι' αὐτούς, ἡ λέξη «εὐθύνη» ξαναπαίρνει τὴν παλιὰ σημασία της: τιμωρία καὶ κολασμός. Ποῦ δὲν ἀργοπορεῖ νὰ ἔρθει...

[1] «Ἡ ἀθηναϊκὴ Δημοκρατία», Τὸ Βῆμα, 20.10.1991.

[2] Ίκέτιδες, στ. 438-9. Μετάφρ. Θρ. Σταύρου.

[3] Απόσπασμα 252.

[4] Απόσπασμα 252.

[5] Ίστορία, Β, 40, 2.

[6] Diels-Kranz, Άποσπάσματα τῶν Προσωκρατικῶν, τόμ. Α, σέλ. 63.

[7] Σοφοκλῆς, Φιλοκτήτης, στ. 1318

Πηγή: agiazoni.gr